

পলিটেকনিক ইন্সটিউটসমূহের অবস্থা

আমাদের পলিটেকনিক ইন্সটিউটসমূহে শিক্ষা ব্যবস্থাটা কি রকম চলছে, তাৰ একটা চিত্ৰ সম্প্রতি পাওয়া গিয়েছে। এটাই কাৰিগৱি শিক্ষার পূৰ্ণাঙ্গ চিত্ৰ নয়, সম্ভবতও কাৰিগৱি শিক্ষার ক্ষেত্ৰে সদৰিধা অসদৰিধাৰ আৱও কতকগুলো দিক রয়েছে। কিন্তু এ নিয়ে কথনো পৰ্যালোচনা কৰেননি সৱকাৰ কিংবা সংশ্লিষ্ট বিভাগ। অথচ ইহামেৰ দক্ষ জনশক্তি উপযোগী কথা গত কয়েক বছৰ ধৰে সংশ্লিষ্ট মন্ত্ৰী, প্ৰতিবাস্ত্ৰী, ক্ষমতাসীন মন্ত্ৰীৰ নামা পৰ্যায়েৰ নেতোৱা বলেছেন।

কিন্তু বহুমুখী কাৰিগৱি শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠানসমূহে শিক্ষার প্ৰধান অংগ যন্ত্ৰপাতি ও সার-সৱজা মেৰি অবস্থা কি, সেগুলো কতৰানি কোজে লাগানো সম্ভব হচেছ এবং যেখানে সম্ভব হচেছ না সে কাৰণগুলোৱ দিকে দাঁষ্ট দেয়া হয়নি।

সম্প্রতি বিজ্ঞান ও প্ৰযৱৰ্ত্তি বিভাগ, জৰিপ চালিয়ে যে তথ্য আমাদেৱ উপহাৰ, দিয়েছেন, তা বৰ উৎসাহজনক নয়। ১৯৭২ সাল থেকেই ১৬টি বহুমুখী কাৰিগৱি শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠানেৰ ৩৪০০ যন্ত্ৰপাতিৰ মধ্যে ৭০০টি অকেজো হয়ে পড়ে আছে। অৰ্থাৎ সমগ্ৰ যন্ত্ৰপাতিৰ এক পঞ্চমাংশ অচল। এৱ কাৰণ খৰচৰা যন্ত্ৰপাতিৰ অভাৱ। নিচৰেই শিক্ষাক্ষেত্ৰে এৱ প্ৰতিক্লিন্ত অভাৱ পড়েছে, অনৰ্মান কৱতে পাৰি।

বিজ্ঞান ও প্ৰযৱৰ্ত্তি বিদ্যা শিক্ষার ক্ষেত্ৰে সদৰিধা কৰিপ পাওয়া যায়, তাৰ উপৰই এই জৰিপ চালানো হয়েছে। জৰিপে বলা হৈয়েছে, এসব শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠান থেকে উভীণ ছাত্ৰদেৱ মান সম্ভোজনক নয়। দক্ষ শিক্ষকেৰ অভাৱকেই এৱ প্ৰধান কাৰণ বলা হয়েছে। যন্ত্ৰপাতি ও সার-সৱজা মেৰি ক্ষেত্ৰে অসদৰিধাগুলো শিক্ষার মানেৰ উপৰ কি প্ৰতিক্ৰিয়া সংষ্ট কৱতে তা বলা হয়নি। তবে সদৰিধা প্ৰাণ্তিৰ ব্যাপাৰে বৰ্বৰ খৰটা শব্দ সৰ্বস্বত্ত্ব শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠানেৰ গৌৱাৰেৰ সমাচাৰেৰ জন্যই শব্দ নয়, শিক্ষার মান উপযোগী সাধেও জড়িত সে কথাও তো সত্য।

অনেক ক্ষেত্ৰে অব্যবহৃত যন্ত্ৰপাতি ও সার-সৱজাৰ ধোলা আকশেৰ নীচে পড়ে আছে। কিন্তু সেদিকে কেন সংশ্লিষ্ট কৰ্তৃপক্ষ নজিৰ দেৱননি, তা জৰিপে বলা হয়নি। এ থেকে দায়িত্বৰ ও কৰ্তৃব্য সম্পর্কে আমাদেৱ সমাজে সচেতন দেশীয়ৰ দাবীদাৰদেৱ মানসিকতাৰও পৰিচয় হৈলো। গতানুগতিক কৰ্তৃব্য পালন ছাড়া, উদ্যোগ নেই, কৃপনালী কোন ম্হান নেই, ব্যক্তিগত উৰ্মাতি ছাড়া আকশ্বন্নৰ কোন বিস্তান নেই। শব্দ সজ্জ, সেমিনাৰ, বিভিন্ন অনৰ্ধান উপলক্ষে ভাৰশে শিক্ষার মহৎ উদ্দেশ্য, উদ্যোগ গ্ৰহণেৰ আহবান, দেশ ধৰণে শিক্ষিত তৱণাদেৱ ভাৰ্যিকা, দেশেৱ মানবকেৰ জন্য কাজ কৱাৰ মহৎ সংকল্প উচ্চতাৰণে সুভাৰ্ষিত বাণীৰ, মহোৎসৱ পড়ে যায়। জামিনা, গত ষষ্ঠী বছৰ ধৰে অৱক্ষিত এই যন্ত্ৰপাতি নিয়ে সংশ্লিষ্ট কোন মহল কোন মাথা রাখিবলৈছেন কিনা। জৰিপেৰ অংকিষ্ট রিপোর্ট (ফেটেক প্ৰকাশিত হয়েছে) তাৰ কোন উল্লেখ

নেই। খৰচৰা ষষ্ঠ আৰম্ভনী কৱে অকেজো যন্ত্ৰপাতি ও সার-সৱজাৰ কাৰ্যৈ পয়েশনী কৱাৰ জন্য এসব শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠানেৰ বাজেটে কোন কলেই কোন অৰ্থ সংহস্রম কৱা হয়নি। অৰ্থ সংহানেৰ প্ৰমোজনীয়তা অনৰ্ভব কৱা হয়েছিল কিনা তাৰ আমাদেৱ পক্ষে বলা সম্ভব নয়, সংশ্লিষ্ট মহলই তাল বলতে পাৰিন।

বিভিন্ন দেশ থেকে সাহায্য ও অৱস্থাৰ হিসেবেই আমাদেৱ বহুমুখী কাৰিগৱি শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠানগুলো এসব সার-সৱজাৰ পেয়েছে। আমৱা বিদেশেৰ সাহায্য ও সহযোগিতাৰ প্ৰত্যাশা কৱবো। আৱ তাদেৱ কাছ থেকে যেখানে যে ক্ষেত্ৰে আমৱা সাহায্য পাৰো, তাৰ সম্ব্যবহাৰেৰ চেষ্টা কৱবো না, অৰহেলাই তা মণ্ট হবে এ কৈমন কৰা। অথচ গুৱাঘাটে অন্যকে সমালোচনা কৱাৰ মতো আমাদেৱ জৰড়ি কেউ নেই। এই প্ৰমুখাপোক্ষতা এবং অকৰ্মণ্যতা আমাদেৱ জাতীয় চৰিত্ৰে কুমোহী গভীৰে শিকড় গাড়ছে।

এসব শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠানে প্ৰাপ্ত সার-সৱজাৰ মন্ত্ৰ হওয়াৰ অপৰ কাৰণটা সম্পর্কে জৰিপকাৰীদেৱ অৰ্ভিমত হচেছ : জায়গাৰ অভাৱ, রক্ষণাবেক্ষণেৰ উপৰক্ষ দক্ষ কাৰিগৱিৰ অভাৱ, রক্ষণাবেক্ষণেৰ প্ৰতি অমনোযোগ ইত্যাদি।

সুতৰাং আমাদেৱ বহুমুখী কাৰিগৱি শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠানগুলোৰ অবস্থা, এই শিক্ষার প্ৰতি আমাদেৱ সৱকাৰ এবং সংশ্লিষ্ট মহলেৰ মনোভাৱ এবং সব মিলিয়ে পুৱো শিক্ষার অবস্থাটা কোন পৰ্যাবে এসে নেমেছে তা এই জৰিপ থেকে আঁচ কৱা যায়। এটা যে আমাদেৱ উদ্যোগহীনতাৰ মুক্ষণ এ কথা কি কৱে অস্বীকাৰ কৱা চলৈ ?

আমাদেৱ এই উদ্যোগহীনতা একই সাথে অন্যেৰ উপৰ নিভৰশীলতা ও অপৱেৰ সমালোচনায় মৃত্যুৰ চৰিত্ৰে প্ৰতি কটোৱ কৱেই রবীন্দ্ৰনাথ আমাদেৱ সম্ভবতঃ “অম্পায়ী” জীৱ বলে আখ্যায়িত কৱেছিলেন একটি কৰিতাম। বিজ্ঞান ও প্ৰযৱৰ্ত্তিবিদ্যা পৱিচালিত জৰিপে আমাদেৱ চৰিত্ৰে সেই দিকটাই উঠে এসেছে। এটা আমাদেৱ কাৱৱৰ পক্ষেই গৌৱাৰে নয়।

পলিটেকনিক্যাল ইন্সটিউটগুলোৰ যন্ত্ৰপাতি ও সার-সৱজাৰ সম্পৰ্কে যে তথ্য উত্ত জৰিপে প্ৰকাশিত হয়েছে, তাতে সেখানে উল্লেখিত বিভিন্ন ত্ৰটি ও সীমাবদ্ধতাৰ জন্য শব্দ শিক্ষা দফতৰ কিংবা সংশ্লিষ্ট প্ৰতিষ্ঠানগুলো বিচৰণভাৱে দায়ী নয়। দায়ভাগটা সেই সাৰ্বীক অব্যবহাৱ যা আমাদেৱ সৱকাৰ এবং সমাজেৰ বিভিন্ন শালায় কুমোহী অপৈৱেশ্বণ্টো পৱিগত হতে চলেছে। বিজ্ঞান ও প্ৰযৱৰ্ত্তি বিভাগেৰ এই জৰিপ তাদেৱ এ ব্যাপাৰে কৰ্তৃব্য সচেতন কৱবে বলা মৰ্মস্বল। শব্দ ভৱসা বহিসম্ভাৱ আড়াল ছিম কৱে ভিতৰে যে দ্বৰ্বলতা প্ৰকাশ হয়ে পড়েছে, সেই প্ৰকাশেৰ লজ্জা র্ধাৰ সংশ্লিষ্ট সকলকে কিছুটা আত্মসচেতন কৱে তোলে। এছাড়া তো উধাৱেৰ কোন পথ দেখি না।